

N) *Rosmini*: Hujus theoria sequentibus breviter comprehendi potest:

1.° Objectum primum intellectus sive id, quod primo a mente percipitur, est *ens ideale sive possibile*, quod est veluti forma primitiva et generalis intellectus hominis, qui nihil absque ea et nisi per eam attingere valet: hanc porro ideam præhabet intellectus, utpote sibi innatam et congenitam.

2.° Hujusmodi ens, quatenus intellectum objective fœcundat, cunctas ejus manifestationes comitatur, et est id, cujus ope activitas intellectualis evolvitur, ratio *objectiva* atque etiam sub aliquo respectu impersonalis nuncupari potest.

3.° Dum intellectus ens istud ideale sive possibile applicat rebus extra animam positis ac per sensus perceptis, res externas cognoscit, et sui conscientiam acquirit, id est, seipsam appercepit ut res percipientem.

4.° Mens, quatenus percipit ens sub forma *idealitatis*, congrue dicitur *intellectus*: eadem mens, quatenus percipit ens sub forma *realitatis*, per applicationem, nimirum, ipsius sub priori forma ad sensitivas et conscientie perceptiones, non incongrue dicitur *ratio*, cujus proinde initium et fundamentum est intellectus.

valde affinem esse theorie malebranchianæ; ac præterea pantheismo viam parare, tum dum, semel constituto rationem hominis omnia intelligere per lumen rationis objectivæ, quæ, ut vidimus, est ipse Deus, addit et concludit, «rationem hominis, ex hac parte spectatam, esse revera ipsam rationem Dei»; tum etiam, dum docet, Deum sive Ens absolutum, quod ratio intuetur, esse simul abstractum et concretum, individuale et universale.

«La raison de l'homme, inquit ille, sous ce rapport est véritablement la raison de Dieu, et possède par conséquent une autorité sans appel.

L'Être est donc abstrait et concret, general et particulier, individuel et universel tout à la fois». *Introd. à l'étud de la Phil.*, t. II, págs. 175 et 179.

5.° Functiones seu exercitationes rationis, si non tempore, saltem natura posteriores existunt functionibus intellectus.

Ex quibus pronum est colligere, theoriam Rosmini recedere quidem a doctrina D. Thomæ: 1.° dum asserit, primum objectum intellectus esse ens sub forma possibilitatis, cum potius a possibilitate et realitate præscindat; 2.° conceptum sive ideam hujus entis possibilis esse menti per naturam insitam, vel non acquisitam; 3.° entia alia non cognosci ut realia, existentia et singularia, nisi per applicationem hujus formæ *idealitatis* seu *possibilitatis* entis; quod pronuntiatum idealismo proculdubio favet.

Accedit autem ad theoriam D. Thomæ eique affinis redditur quoad alia plurima.

Et 1.° quatenus docet, ens esse primum cognitum ab intellectu, ac veluti formam generalem et primariam ipsius.

2.° Quatenus supponit, ideam entis comitari reliquas mentis perceptiones, ac esse basim, fundamentum et conditionem necessariam activitatis intellectualis, dum evolvitur et applicatur objectis et ideis particularibus sive determinatis.

3.° Quatenus statuit, ideam entis, non solum involvi et veluti imbibitam reperiri in cunctis intellectus manifestationibus, sed etiam esse lumen mentis humanæ. Quod verum quidem est, si de lumine objectivo accipiatur; quo sensu ratio *objectiva* cum Rosmini potest nuncupari: non vero, si de lumine subjectivo, quæ denominatio potiori jure congruit intellectui *agenti*, quatenus objecta intelligibilia *actu* efficit, et cujus prima manifestatio est ipsa idea entis communis.

4.° Quatenus docet, cæteras ideas esse determinationes et veluti *concretiones* ideæ entis, sine cujus prævia possessione et applicatione rerum nec natura, nec existentia cognoscuntur.

5.° Quatenus docet, entis perceptiones ad intellectum, prout contra *rationem* dividitur, spectare; quandoquidem mens hominis, si quoad aliquid intelligentiæ Dei et Angelorum assimilatur, maxime id fit per simplicem, immediatam et quasi spontaneam et intuitivam perceptionem entis. Falli-

tur tamen Rosmini, dum iudicium, non intellectui, sed rationi tribuit.

6.º Quatenus eius sententia *intellectus* est initium et fundamentum *rationis*, quæ proprios actus non exerit, nisi præcesserint actus *intellectus* circa ens.

7.º Tandem, quatenus docet, *intellectum* et *rationem*, non duas diversas facultates, sed ejusdem potentiæ functiones esse, simulque exercitium sive actionem rationis posteriorem naturaliter esse exercitium *intellectus*.

Stuart Mill atque Herbert Spencer: Duos hosce simul memoramus, quia adhærent positivismo, quod systema, ut notum est, vel existentiam spiritus inficiatur, vel saltem spiritum ac spiritualem animam habet tanquam rem positam extra spheram objectorum a nobis cognoscibilium, vel demum autumat, spiritum substantiam involvere notionem penitus innesariam ad hoc, ut cogitationis natura, origo et proprietates exponantur aut comprehendantur.

Sic, apud primum seu Stuart Mill, spiritus humanus hominisve intelligentia nihil est aliud quam permanens possibilitas diversorum statuum conscientiæ, sicut materia nihil est aliud quam possibilitas permanens sensationis.

Quod attinet ad alterius sive Spencer theoriam cognitionis, ad sequentia capita revocari potest:

a) Sensationes sunt determinatæ nervorum concussionones atque inter eas sensatio *resistentiæ* primitiva habetur atque elementum primigenium aliarum sensationum.

b) Sensationes vel sunt *centrales* (las emociones ó sensaciones afectivas), vel *epiperifericæ* (sensaciones externas), vel *entoperifericæ* (sensaciones internas).

c) Idea nihil est aliud quam integrata series sensationum similium, atque exurgit seu producitur per fusionem quamdam residuorum conscientium, sive per combinationem status conscientiæ actualis cum statibus aliis precedentibus.

d) Ex quibus infertur, intellectum esse meram associationem idearum, quæ quidem ideæ sunt sensationes similes et

status conscientiæ cum aliis statibus antecedentibus nexum habentes.

e) Veritates illæ, quæ immediate evidentes ac necessariæ dicuntur, quæque prima principia scientiarum appellantur, nihil sunt aliud quam indissolubiles associationes idearum quarumdam; cæterum ejusmodi indissolubilitas seu idearum necessaria associatio, non ex evidentia idearum vel veritatis, sed ex hæreditate originem ducit, unde prædicta associatio atque assensus, quem necessario præstamus veritatibus immediate evidentibus seu primis principiis, per hereditariam transmissionem habentur.

SCHOLIUM

Singulas philosophorum et scholarum opiniones nunc expositas examini vel scientificæ discussioni subijcere, nec tempus nec operis elementarii ratio sinit. Quidnam veri vel falsi unaquæque sibi vendicet, colligi facile potest quoad aliquas ex ipsa expositione systematis; quoad alias ex brevioribus observationibus a nobis prolatis; quoad omnes ex his, quæ in posterum dicturi sumus, naturam intellectus, theoriam cognitionis humanæ et originem idearum evolventes. Nunc ad eos convertamur, qui intelligendi facultatem a sensitivis potentiis vel nullo modo, vel non satis distinguunt et sejungunt.

ARTICULUS SECUNDUS

De intellectu per comparisonem ad sensum.

THESIS

Intellectus quoad aliquid sensui assimilatur; est tamen facultas ab ipso omnino distincta, atque a corporis organo in operatione propria non pendet.

Explicatur et prob. 1.^a pars. Sicut sensus est facultas co-